
Bijlage: Special Groen in en om de Stad.pdf

Aan:

Geachte griffier,

Hierbij ontvangt u digitaal de nieuwste special van de Staat van Utrecht: **Groen in en om de Stad**. Zou u deze special onder uw raadleden kunnen verspreiden? De special is ook te downloaden op de website van de [Staat van Utrecht](#). Wilt u een aantal papieren exemplaren ontvangen of heeft u een andere vraag, dan kunt u een mail sturen naar info@staatvanutrecht.nl

We hopen u met deze special bruikbare informatie te hebben aangeboden!

Groen in en om de stad wordt steeds belangrijker, voor onze leefomgeving en onze gezondheid. Toch hebben Utrechtse steden vaak een tekort aan groen. Dat staat in de onderzoeksresultaten van de special 'Groen in en om de stad' van de Staat van Utrecht, die donderdag 24 mei jl. tijdens het Wilde Stad Café is gelanceerd.

Voor de special zijn gegevens verzameld van de 26 gemeenten in de provincie Utrecht. De special kijkt vanuit verschillende perspectieven naar de staat van het groen in en om de Utrechtse gemeenten en laat verder zien wat het nut is van groen, bijvoorbeeld voor gezondheid, welzijn, klimaatadaptatie, recreatie en ecologie.

De provincie Utrecht groeit de komende jaren nog fors. Ook het aantal ouderen en hun levensverwachting neemt toe de komende jaren. Ongeveer de helft van onze bevolking in de provincie kampt met overgewicht. En een kwart van de bevolking voldoet niet aan de beweegnorm. Groen is belangrijk voor beweging, voor recreatie en het vinden van rust, afleiding van stress of juist vertier. Groen is dus belangrijk voor onze gezondheid en ons welzijn. Groen wordt ook steeds belangrijker voor onze fysieke leefomgeving. We krijgen bijvoorbeeld steeds vaker te maken met wateroverlast en hittestress, waarvoor extra groen in de stad een van de oplossingen is.

Tegelijkertijd kampen gemeenten juist vaker met een tekort aan openbaar groen. In de provincie is verder een tekort aan bijvoorbeeld wandelpaden (149 kilometer tekort), aan fietspaden (47 kilometer) en aan recreatiegebied (550 hectare). En het aanbod sluit niet altijd aan op de vraag, sommige groene plekken en recreatiegebieden in de provincie zijn vaak veel te druk, terwijl andere plekken veel minder bezocht worden.

De nieuwe onderzoeksresultaten zijn onderdeel van de Staat van Utrecht, een regionale kennisbron en databank met ruim 200 indicatoren over de provincie Utrecht. De website en de databank zijn door iedereen in de provincie te raadplegen voor het opvragen en samenstellen van data en onderzoeksinformatie. De Staat van Utrecht is een initiatief van de Provincie Utrecht, in samenwerking met de Gemeente Utrecht en Netwerk Utrecht2040.

Met vriendelijke groet,
namens het programmateam van de Staat van Utrecht.

Staat van Utrecht

Staat van Utrecht

Groen in en om de stad

Special

mei 2018

Staat van Utrecht

Staat van Utrecht

Colofon

Dit is een uitgave van de Staat van Utrecht.

www.staatvanutrecht.nl

www.staatvanutrecht.databank.nl

info@staatvanutrecht.nl

De Staat van Utrecht wordt ontwikkeld in opdracht van de Provincie Utrecht in samenwerking met de Gemeente Utrecht en de NMU.

Programmateam

Berbel Ferwerda (Provincie Utrecht)

Ingrid van Lieshout (Gemeente Utrecht)

Jeannine van Bree (Netwerk Utrecht2040 / NMU)

Rapportage special

Ingrid van Lieshout

Bij de samenstelling van deze special is gebruik gemaakt van de inbreng van een grote groep professionals met kennis over (het belang van) groen in om de stad. Zij dachten mee bij de expertsessie 'Groen in en om de Stad' op 6 maart 2018 in De Moestuin te Utrecht, droegen rapporten en cijfers aan en ruimden daarnaast ook tijd in om mee te lezen bij conceptversies van deze special. Het programmateam dankt hen voor de samenwerking!

Opmaak

DDK, Nathan Roos

Bronvermelding

Het overnemen van gegevens uit deze special is toegestaan met bronvermelding: "Staat van Utrecht, Provincie Utrecht."

Mei 2018

Inhoud

Groen in en om de stad	3
1. Bevolkingsgroei	4
2. Klimaatadaptatie	6
3. Lichamelijke gezondheid	10
Tabel 1: Cijfers per gemeente	12
4. Geestelijk welzijn	14
5. Recreatie	16
6. Ecologisch evenwicht	20
Bronnen en afkortingen	23

Groen in en om de stad

Utrecht staat in de top drie van groeiprovincies als je naar de bevolking kijkt. Die groei vindt voornamelijk in de steden plaats. Net als in de rest van Nederland is er in de provincie Utrecht een zeer duidelijke trek naar de stad. Dit betekent dat ruimte in de stad schaars wordt, ook voor groen. In deze special van de Staat van Utrecht bundelen we de beschikbare gegevens over het thema 'Groen in en om de stad'. En we kijken welke maatschappelijke opgaven een rol spelen bij het (dreigende) groentekort.

Zes perspectieven

We nemen zes perspectieven onder de loep: groen in relatie tot bevolkingsgroei, klimaatadaptatie, lichamelijke gezondheid, geestelijk welzijn, recreatie en ecologisch evenwicht. Dit betekent dat we het over verschillende soorten groen hebben, over verschillende vraagstukken, verschillende aanpakken en verschillende soorten kennis. We hopen door deze bundeling van perspectieven een integrale aanpak voor groen te faciliteren; te werken aan een eindresultaat dat groter (en groener!) is dan realiseerbaar vanuit de diverse perspectieven afzonderlijk.

1

Bevolkingsgroei

Groen biedt tegenwicht aan bebouwing in stedelijke gebieden

Maatschappelijke opgave

Hoe kunnen we zoveel mogelijk groen in de openbare ruimte behouden of toevoegen als we kijken naar verwachte bevolkingsontwikkelingen in de stedelijke gebieden?

Het CBS voorspelt al sinds langere tijd twee belangrijke bevolkingstrends: die van de verstedelijking (meer mensen gaan in een stedelijke omgeving wonen) en die van de dubbele vergrijzing (mensen blijven langer leven, en het relatieve aandeel ouderen in de bevolking neemt toe). Welke ontwikkelingen in de bevolkingssamenstelling en- groei zijn van belang voor het behouden en creëren van voldoende groen in en om de stad?

Wat weten we over groen in relatie tot toename aantal (actieve) bewoners in de stad?

Verstedelijking leidt tot verstening

Steeds meer mensen kiezen er voor om in een (groot)stedelijke omgeving te blijven of te gaan wonen. Prognoses wijzen uit dat dit in de toekomst ook in de provincie Utrecht zal blijven plaatsvinden en dat van 'spreiding' van de bevolkingsgroei over het totale provinciale gebied geen sprake is. De verhouding 'steen versus groen' zal in dichtbevolkte gebieden dan ook een strakkere regie vragen dan elders. Utrechtse gemeenten verschillen sterk in de hoeveelheid niet bebouwde ruimte die nog binnen hun grenzen valt. Gemeenten met een relatieve hoge concentratie inwoners per vierkante kilometer zijn momenteel Utrecht (3600 inw/km²), Veenendaal (3275 inw/km²) en Nieuwegein (2620 inw/km²)¹. Gemeenten met een relatief lage concentratie inwoners per vierkante kilometer zijn Renswoude (274 inw/km²), Oudewater (257 inw/km²) en Lopik (187 inw/km²).

Ouderen blijven langer gezond en actief

De levensverwachting van burgers stijgt van 81,5 jaar in 2015 naar bijna 86 jaar in 2040. (RIVM, VTV, 2017) Dit heeft consequenties voor woon- en groenvoorzieningen voor deze groep ouderen in de (stedelijke) samenleving; zij zullen vaker

en langer de openbare (groene) ruimte blijven gebruiken. Volgens prognoses van het RIVM hebben we in 2040 op 65-jarige leeftijd nog gemiddeld 14 jaar in goed ervaren gezondheid te gaan en 16 jaar zonder beperkingen. Voor deze groep 65-plussers geldt daarnaast dat zij steeds meer beschikking krijgen over hulpmiddelen die hen in staat stellen om actief te kunnen blijven participeren in de openbare ruimte zoals scootmobiels. (RIVM, VTV, 2017)

Meer kleine huishoudens verwacht

In de periode 1990-2016 is het aantal huishoudens in Nederland twee keer zo sterk gestegen als de bevolking zelf. (CBS statline, 2017) Dit heeft gevolgen voor de concentratie woningen in de stedelijke gebieden. Méér kleine huishoudens betekent globaal méér 'steen' per inwoner en mogelijk minder ruimte voor groen. Redenen voor de groei van kleine huishoudens zijn onder meer de toename van het aantal echtscheidingen en het feit dat ouderen gemiddeld langer in hun eigen woning blijven wonen. De verwachting is dat het aandeel eenpersoonshuishoudens de komende jaren nog verder zal toenemen. (SCP, 2018) Voor de provincie Utrecht wordt de sterkste huishoudengroei tot 2040 verwacht in

¹ Hierbij moet opgemerkt worden dat bij sommige gemeenten (bijvoorbeeld Nieuwegein) de gemeentegrens direct om de bebouwing ligt, terwijl er bij andere gemeenten sprake is van veel landelijk gebied binnen de gemeentegrens.

① Stedelijk groentekort in Nederland

In de periode 1996-2003 werden vooral in de grote steden volkstuinen en sportvelden verdrongen naar de stadsranden, waarbij er zich wel verschillen voordoen naar gemeenten. Niet alleen de grote steden kampen met een tekort aan openbaar groen (↓75 m² per woning), ook gemeenten in het groene hart en zelfs Friesland laten een tekort zien.

Bron: PBL, Balans van de Leefomgeving, 2010

② Kwaliteit van stedelijk groen door goed stedenbouwkundig ontwerp

Volgen het PBL is het niet per definitie zo dat verdichting gepaard gaat met een achteruitgang in de kwaliteit van de groenvoorzieningen. Via goed architectonische en stedenbouwkundige ontwerpen is het volgens het kennisinstituut mogelijk om beide te realiseren. Een goed ingericht stadspark levert meer kwaliteit op dan veel ondefinieerbaar groen rondom woningen; deze kan zelfs de woonbeleving verminderen door een onveilig gevoel te geven, zo stelt zij.

Bron: PBL, Balans van de Leefomgeving, 2010

Vianen (32%), Utrecht (26%), Bunnik en Woudenberg (25%). Relatief de laagste huishoudengroei wordt verwacht in Lopik (2%), IJsselstein (1%) en Montfoort (2% krimp).

Meer inwoners betekent meer mobiliteit

Door de bevolkingsgroei in met name de stedelijke gebieden zal ook het aantal verplaatsingen toenemen. Dat betekent dat er meer ruimte voor verkeersstromen moet worden gecreëerd, wat druk legt op beschikbare ruimte voor groen. Ook moet rekening worden gehouden met een toename van gedifferentieerde soorten vervoersmiddelen zoals e-bikes, pedelecs, scootmobielen, rollators (op trottoirs) en bakfietsen. Bij de aanleg van groenvoorzieningen in de openbare ruimte moet hierop geanticipeerd worden.

Welke groenopgaven kunnen we benoemen?

Scherp stellen van visie op groen

Voor nieuwbouw geldt dat verder binnenstedelijk bouwen vooral het groen en natuur tussen steden beschermt en het groen in de steden onder druk zet. Dit spanningsveld vraagt om meer uitgesproken keuzes en mogelijk om afstemming met omliggende gemeenten. Bij nieuwbouwplannen en transformaties moet gekeken worden of de gewenste hoeveelheid groen voldoende gewaarborgd is.

Anticiperen op de toename van méér en langer mobiel blijvende ouderen in de openbare ruimte

Hierbij moet gedacht worden aan het borgen van verkeersveiligheid op trottoirs en fietspaden naar en binnen openbare groenvoorzieningen. Het Planbureau voor de leefomgeving (PBL, 2013) stelt dat de vergrijzing bij gaat dragen aan een gelijkmatigere spreiding van het (auto)verkeer over de dag. Daarnaast neemt echter volgens PBL door de 'vergrijzing van de mobiliteit' de verplaatsingsveiligheid af en het aantal verkeersongevallen toe.

2

Klimaatadaptatie

Groen speelt ondersteunende rol bij klimaatadaptatie

Maatschappelijke opgave

Hoe kunnen we de negatieve gevolgen van de klimaatverandering in de provincie zo veel mogelijk beperken door gebruik te maken van groen?

Dat het klimaat verandert in Nederland staat inmiddels vast. Volgens prognoses van het KNMI (zie kader ③) hebben we de komende dertig jaar in ieder geval te maken met temperatuurstijging, meer extreme neerslag en een stijgende zeespiegel. Deze veranderingen hebben consequenties voor ons leefklimaat, onze gezondheid en mogelijk ook onze veiligheid. Door nu al in te grijpen en onze leefomgeving 'klimaatrobuust' te maken, kunnen we volgens deskundigen proberen zoveel mogelijk schade te voorkomen.

③ Wat voorspelt het KNMI?

1. De temperatuur blijft stijgen.
2. Zachte winters en hete zomers komen vaker voor.
3. De neerslag en extreme neerslag in de winter nemen toe.
4. De intensiteit van extreme regenbuien in de zomer neemt toe.
5. Hagel en onweer worden heviger.
6. De zeespiegel blijft stijgen.
7. Het tempo van de zeespiegelstijging neemt toe.
8. De veranderingen in de windsnelheid zijn klein.
9. Het aantal dagen met mist neemt af en het zicht verbetert verder.
10. De hoeveelheid zonnestraling nabij het aardoppervlak neemt licht toe.

Voorspellingen zijn geprognostiseerd tot 2050 en 2085 met als uitgangspunt het klimaat in de periode 1981-2010. Bron: www.klimaatsscenarios.nl.

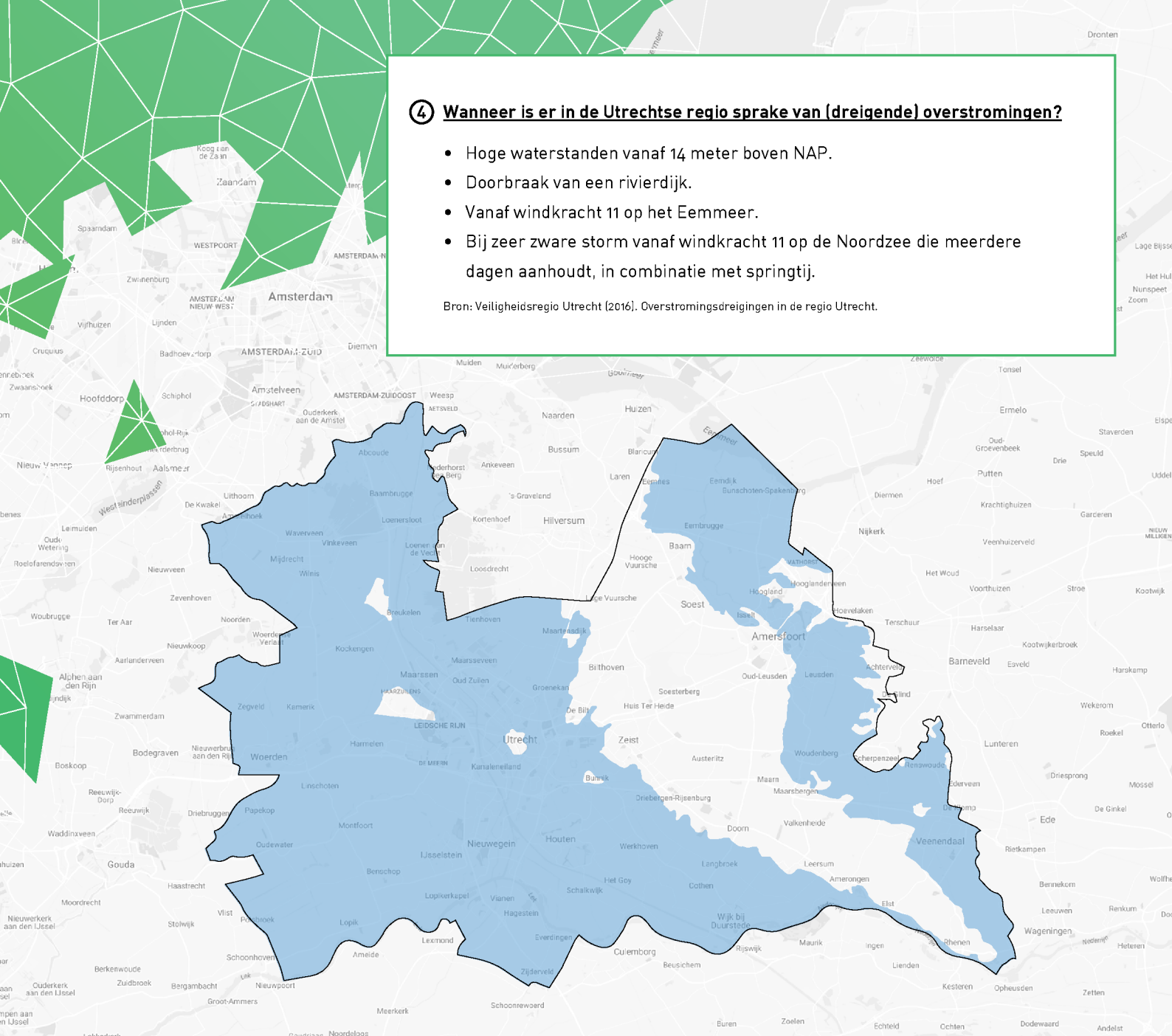
Wat weten we over groen in relatie tot klimaatadaptatie?

In het algemeen gaat klimaatadaptatie over de aanpak van wateroverlast, droogte, hittestress en overstromingen. De gevolgen van klimaatverandering en de risico's zijn niet overal in de provincie Utrecht hetzelfde. In een stad als Utrecht houden de opgaven bijvoorbeeld vooral verband met wateroverlast en hitte, terwijl andere gebieden in de provincie bijvoorbeeld vooral risico lopen bij hoogwater. Deskundigen schetsen de navolgende aandachtspunten voor de provincie Utrecht.

④ Wanneer is er in de Utrechtse regio sprake van (dreigende) overstromingen?

- Hoge waterstanden vanaf 14 meter boven NAP.
- Doorbraak van een rivierdijk.
- Vanaf windkracht 11 op het Eemmeer.
- Bij zeer zware storm vanaf windkracht 11 op de Noordzee die meerdere dagen aanhoudt, in combinatie met springtij.

Bron: Veiligheidsregio Utrecht (2016). Overstromingsdreigingen in de regio Utrecht.

Gevolgen bij overstromingen

- Overstromingen kunnen (afhankelijk van de ernst) leiden tot *maatschappelijke ontwrichting*, veiligheidsrisico's, de uitbraak van infectieziekten en het vrijkomen van schadelijke stoffen. [Gezondheidsraad 2017].
- *Dijkdoorbraak*. Volgens deskundigen is de kans klein dat bij hoge waterstanden in de rivier een dijk doorbreekt, maar als een Utrechtse dijk doorbreekt, bijvoorbeeld de Lekdijk, stroomt een groot gebied in het westelijke deel van de provincie onder water. [Zie kader ④ en kaart 1]
- Bij overstromingen kunnen *energiecentrales en andere nutsvoorzieningen uitvallen*, met als gevolg dat onder andere de toelevering van elektriciteit stil komt te liggen. Dit treft ook hoger gelegen gebieden in de provincie Utrecht omdat de energiecentrales in overstroombare gebieden zijn gebouwd en daardoor niet meer functioneren.

kaart 1: Overstroombaar gebied provincie Utrecht

Bron: Provincie Utrecht, 2018

Gevolgen bij wateroverlast

- Extreme regen kan leiden tot wateroverlast omdat stedelijke én landelijke gebieden en hun watersysteem onvoldoende zijn ingericht op het afvoeren of tijdelijk *opvangen van grote hoeveelheden regen*. Dit kan leiden tot grote schadeposten.
- Extreme regenbuien kunnen zorgen voor een aantasting van de *vitale stedelijke infrastructuur*. Denk aan het onderlopen van viaducten en tunnels met als gevolg uitval van verkeersmobiliteit en onbereikbaarheid van voorzieningen en aan waterschade in gebouwen door afstromend hemelwater.

Gevolgen bij te langdurende droogte

- Een lange periode van droogte leidt in stedelijk gebied tot *grondwaterproblemen*. Een groot probleem bij grondwaterdaling is dat de houten funderingen van gebouwen en woningen kunnen gaan verrotten. Deskundigen omschrijven dit als een 'tikkende tijdbom' als deze huisfunderingen ook nog eens in een bodemdalingsgevoelig gebied liggen.
- Een lange periode van droogte leidt ook tot *afname van de gewasopbrengst*. In de provincie Utrecht gaat het bijvoorbeeld om de fruitteelt.
- De provincie Utrecht heeft een belangrijke taak bij het *doorvoeren van zoet water* naar de rest van de Randstad. Bij teveel droogte komt deze functie in gevaar omdat er te weinig zoet water voorradig is.
- Bij langdurige droogte kan er *drinkwatertekort* ontstaan of kan de vraag naar drinkwater het aanbod (winning van diep grondwater op de Utrechtse Heuvelrug) overstijgen.
- Meer risico op *bos- en heidebranden*, onder andere op de Utrechtse Heuvelrug.
- Tekort aan industrie(koel)water, *beperkingen voor de scheepvaart* door lage waterstand.
- *Vegetatie gaat zich op den duur aanpassen aan droogte*; vooral vegetatiesoorten die droogteresistent zijn, zullen blijven groeien.
- Droogte heeft een negatieve invloed op *biodiversiteit*.

Gevolgen bij te langdurende hitte

- Door hitte en droogte wordt het oppervlaktewater sterk belast met *ongunstige flora* (blauwalgen, kroos, exotische planten).
- Optreden van het '*stedelijk hitte-eiland effect*' waarbij de stad veel meer warmte vasthoudt (door verstening) dan omliggende gebieden en 's nachts onvoldoende afkoeling optreedt.
- Het hitte-eiland effect zorgt niet alleen voor overlast in de vorm van veel warmte, het vergoot ook risico's op *gezondheidsproblemen* en kan zorgen voor afname van arbeidsproductiviteit. Het RIVM stelt dat warmere zomers en meer hittegolven leiden tot meer voortijdige sterfte en meer ziekte bij met name kwetsbare groepen zoals ouderen, jonge kinderen, mensen met luchtwegaandoeningen en mensen met hart- en vaatziekten. Hinder van de warmte kan zich uiten in onder meer vermoeidheid, concentratieproblemen, huidaanandoeningen en flauwvallen en zelfs overlijden. Een periode van aanhoudende hitte leidt volgens het RIVM landelijk gemiddeld tot ongeveer 40 extra sterfgevallen per hittedag.
- Door hitte en droogte ontstaat ook meer *behoefte aan zwemwater, koele plekken en meer schaduw door groen*.

De druk op recreatieplassen wordt groter, zoals op het Henschotermeer en de Vinkeveense plassen. De verwachting is dat in de toekomst ook binnen gemeenten meer mogelijkheden voor waterrecreatie nodig zijn.

- Hitte tast daarnaast ook *infrastructurele netwerken* aan door bijvoorbeeld het uitzetten van rails en bruggen.

Niet elk klimaatthema is even urgent in elke gemeente

Op dit moment zijn veel gemeenten al druk met het onderzoeken van de mogelijkheden om klimaatadaptief te handelen. Echter, voor de verschillende gemeenten geldt dat er uiteenlopende urgenties, kansen en mogelijkheden bestaan om in te spelen op klimaatthema's. De inmiddels verplicht gestelde gemeentelijke 'klimaatstresstesten' bieden meer zicht op wat er voor iedere gemeente apart speelt.

5 Aandachtspunten Utrechtse gemeenten ten aanzien klimaatadaptatie

1. Risico's hittestress, wateroverlast en droogte zijn onbekend.
2. Capaciteits/expertise-gebrek met name bij kleinere gemeenten.
3. Afdelingsoverstijgend intern draagvlak creëren.
4. Externe samenwerking en (burger) betrokkenheid organiseren.
5. Afwegen risico's tegen kosten.
6. Politiek en bestuur verbinden.

Bron: NMU, Een klimaatbestendige provincie Utrecht 2018
Inventarisatie onder 15 Utrechtse gemeenten.

Verschillen in bodem- en waterkapitaal per gemeente in kaart gebracht

Universitair kenniscentrum Telos heeft in 2017 voor alle gemeenten in Nederland in kaart gebracht over welk ecologisch kapitaal zij beschikken. Bijgevoegde **tabel 1** (pagina 12 en 13) laat zien wat de totaalscore is per gemeente voor het ecologische kapitaal, en hoe dit is opgebouwd uit (relatieve) kapitaalscores op het gebied van bodem², water³, afval en grondstoffen, energie, natuur en landschap⁴, hinder en calamiteiten en lucht. Hoge totaalscoorders op het gebied van ecologisch kapitaal zijn Wijk bij Duurstede (59,4), Houten (58,8) en Baarn (58,4). Lage scoorders zijn De Ronde Venen (48,1), Stichtse Vecht (50,0) en Woerden (50,6).

Welke groenopgaven kunnen we benoemen?

Zorgen voor voldoende 'waterbergingsgroen' zowel binnen als buiten de stadsgrenzen

Voor ruimtelijke adaptatie speelt groen een belangrijke rol; voor de meeste problemen geldt dat 'vergroenen' één van de goede oplossingen is, of op zijn minst een gunstige voorwaarde daarvoor creëert. Een belangrijke functie van groen is het vermogen om (overtollig) water in de bodem vast te houden of op het dak, in geval van een groen dak (waterbergen). Publieke voorzieningen, nieuwe woningen, transformaties in de bestaande bouw; bij alle vernieuwing kan (sterker) rekening worden gehouden met voldoende vermogen tot waterberging. Daarnaast kan gelet worden op het 'overstromingsveilig' situeren van publieke voorzieningen.

Zorgen voor voldoende 'schaduw- en verdampingsgroen'

Ook hittestress kan worden tegengegaan met voldoende groene voorzieningen. Groen beperkt de gevolgen doordat het verkoeling geeft in de vorm van schaduw en verdamping.

Zorgen voor een integrale aanpak klimaatbeleid

Deskundigen zien graag dat gemeenten, regionale partners, ontwikkelaars, duurzaamheidsdeskundigen elkaar opzoeken om de regio, de stad, de openbare ruimte, woningen, publieke voorzieningen klimaatbestendig te maken. Ook pleiten zij voor het laten uitvoeren van een gemeentelijke klimaatstresstest om binnen de gemeente meer binding te creëren met klimaatvraagstukken in het hele fysieke domein. Hier doelen zij op zogenaamde 'meekoppelkansen' ten aanzien van groen, water en ruimtelijke ordening.

Toekomst- en preventiegericht handelen

Voor gemeenten geldt dat zij zich wettelijk te houden hebben aan een aantal sets basisnormen die de veiligheid moeten borgen bij overstroming en wateroverlast. Deskundige partijen op het gebied van klimaatadaptatie pleiten echter voor een rol van gemeenten die verder strekt dan het zich houden aan deze basisnormen omdat klimaatverandering de eerder bedachte risico's dreigt te gaan overstijgen.

Bevorderen van klimaatadaptief handelen op microniveau

Niet alleen gemeentelijke organisaties en regionale partijen zijn aan zet bij klimaatadaptief handelen, ook inwoners kunnen belangrijke bijdragen leveren. Zij kunnen bijvoorbeeld zorgen voor voldoende groen in de eigen tuin, duurzamer (leren) omgaan met water en groene daken aanleggen op bijvoorbeeld huisjes of schuren in de tuin.

2 | De voorraad 'bodem' is opgebouwd uit de indicatoren 'humane spoedlocaties bodemsanering', 'spoedlocaties voorkoming van verspreiding', 'ecologische spoedlocaties', 'verhard oppervlak, vermesting door stikstof en vermesting (depositie en mest) door fosfaat houdend afval (mest)'.
3 | De voorraad 'water' is opgebouwd uit de indicatoren 'chemische toestand', 'ecologische kwaliteit', 'emissies stikstof', 'emissies fosfor' en 'drinkwaterkwaliteit'.

4 | De voorraad 'natuur & landschap' is samengesteld uit de indicatoren 'openbaar groen', 'recreatief binnenwater', 'bos en natuurlijk terrein', 'soortenrijkdom' en 'rode lijst soorten'.

3

Lichamelijke gezondheid

Groen bevordert de lichamelijke gezondheid

Maatschappelijke opgave

Hoe kunnen we het (rand)stedelijke gebied in de provincie Utrecht zo (her)inrichten dat het de gezondheid van burgers ten goede komt?

Dat een groene leefomgeving gezondheidsbevorderend werkt, is inmiddels bekend. Recent onderzoek geeft aan op welke manieren een groene omgeving bijdraagt aan de fysieke gezondheid van de burger.

Wat weten we over groen in relatie tot toename aantal (actieve) bewoners in de stad?

Groen biedt tegenwicht aan overgewicht

Groene gebieden in en om de stedelijke omgeving nodigen uit tot bewegen (wandelen, fietsen, sporten en spelen) en dragen daarmee bij aan het verminderen van overgewicht en obesitas bij burgers, evenals aan de vermindering van hiermee samenhangende ziekten zoals diabetes en hart- en vaatziekten. (Gezondheidsraad, 2017) Dit is geen overbodige luxe want volgens het RIVM (2017) blijven we in de toekomst steeds zwaarder worden; in 2040 heeft 62% van de volwassen Nederlanders overgewicht. Voor de provincie Utrecht geldt dat in 2016 44% van de van inwoners tussen de 19 en 65 jaar overgewicht heeft (inclusief ernstig overgewicht). Relatief gunstig scoren hierbij de gemeenten Utrecht (33%), De Bilt en Bunnik (37%). Relatief ongunstig scoren Vianen (52%), Nieuwegein en IJsselstein (51%).

Groen is goed voor de vitaliteit van ouderen

Voor ouderen is het in beweging blijven mede van belang om een goed evenwichtsgevoel te behouden en daarmee risico's op vallen te verminderen. Volgens de GGD Regio Utrecht

voldoet in 2016 gemiddeld 26% van de Utrechters van 65 jaar en ouder niet aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen. Relatief gunstig scoren hierbij de gemeenten Eemnes (20%) en Bunnik, De Bilt, Leusden, Montfoort en Oudewater (23%). Relatief ongunstig scoren de gemeenten Utrecht (33%), Woudenberg (32%) en IJsselstein (31%).

Groen beperkt de gevolgen van luchtverontreiniging

Gezondheidsrisico's als gevolg van luchtverontreiniging zijn volgens het RIVM (2017) in een stedelijk gebied aanzienlijk groter dan in gebieden die verder van stadscentra en snelwegen afliggen. Volgens het RIVM leidt dit tot verhoogde risico's op luchtwegaandoeningen, hart- en vaatziekten en kanker. Door te zorgen voor veel groen, wordt de absorptie van fijnstof door bladeren aan de bomen en struiken gestimuleerd. Dit fijnstof wordt uiteindelijk met de regen weggespoeld.

Welke groenopgaven kunnen we benoemen?

Zorgen voor voldoende 'bewegingsgroen' voor jongeren en volwassenen

Voor jongeren en volwassenen heeft het groen in de woonomgeving een belangrijke functie om bijvoorbeeld te kunnen wandelen, fietsen en sporten. Anders dan voor kinderen en ouderen geldt voor jongeren en volwassenen dat zij over het algemeen meer mogelijkheden hebben om het groen ook op verder gelegen locaties op te zoeken. Goede toegangsroutes naar het groen buiten de bebouwde kom zijn daarbij van belang.

Zorgen voor voldoende 'vitaliseringsgroen' voor ouderen

Ouderen hebben behoefte aan veilige wandelroutes met bijvoorbeeld bankjes om op uit te rusten en elkaar ontmoeten, duidelijk herkenbare ankerpunten in de omgeving en rollator- en rolstoelvriendelijke paden. Het aanleggen van een wandelroute vanuit een woonzorgcentrum is volgens GGD Hollands Midden bij uitstek geschikt om bewoners te stimuleren tot meer bewegen.

Cijfers per

		Grijze druk: % 65+ jarigen t.o.v. 15-64 jarigen (2016)	Bevolkingsdichtheid (inwoners/km ²) (2016)	Aantal huishoudens (2016)	Verwachte huishoudens 2040	Prognose aantal huishoudens (2016)	Ecologisch kapitaal totaal (2016-2040)	Bodem kapitaal (2017)	Water kapitaal (2017)	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
Amersfoort		155.215	20,7	2.447	66.538	82.100	23%	51,7	48,5%	35,0%
Baarn		24.638	36,1	754	11.001	12.000	9%	58,4	68,4%	37,9%
De Bilt		42.851	39,4	641	18.997	20.600	8%	56,8	57,1%	40,8%
Bunnik		15.213	35,5	400	6.325	7.900	25%	53,8	64,5%	33,9%
Bunschoten		21.265	23,7	684	7.834	9.700	24%	51,5	61,3%	36,2%
Eemnes		9.111	30,3	286	3.702	4.200	13%	51,9	71,3%	36,0%
Houten		49.586	18,8	885	19.379	21.900	13%	58,8	63,4%	36,2%
IJsselstein		34.299	23,6	1.616	14.132	14.300	1%	52,9	50,4%	38,6%
Leusden		29.762	31,3	500	12.456	13.800	11%	57,8	58,1%	36,7%
Lopik		14.386	23,6	187	5.408	5.500	2%	55,3	67,1%	48,3%
Montfoort		13.877	28,3	366	5.494	5.400	-2%	55,2	63,4%	42,4%
Nieuwegein		62.448	27,2	2.620	28.064	32.500	16%	56,6	73,2%	34,4%
Oudewater		10.177	31,7	257	4.112	4.400	7%	54,3	66,2%	39,5%
Renswoude		5.181	23,6	274	1.871	2.300	23%	52,5	67,9%	36,0%
Rhenen		19.808	33,5	461	7.896	8.900	13%	55,1	70,3%	32,2%
De Ronde Venen		43.620	30,5	426	17.965	19.300	7%	48,1	48,1%	27,8%
Soest		46.094	35,8	984	19.996	20.700	4%	55,1	58,2%	33,0%
Stichtse Vecht (v.a. 2011)		64.525	29,0	666	27.526	29.400	7%	50,0	54,7%	32,1%
Utrecht		347.526	14,0	3.600	174.765	219.700	26%	51,7	43,7%	42,0%
Utrechtse Heuvelrug		49.340	39,0	367	21.148	24.400	15%	55,8	57,2%	29,4%
Veenendaal		64.918	26,1	3.275	26.362	29.500	12%	55,3	48,7%	33,7%
Vianen		19.959	31,1	498	8.077	10.700	32%	52,6	64,3%	33,8%
Wijk bij Duurstede		23.692	25,8	491	9.773	10.600	8%	59,4	70,0%	36,5%
Woerden		51.765	27,0	573	21.187	24.200	14%	50,6	59,3%	33,5%
Woudenberg		13.022	30,4	344	4.807	6.000	25%	55,6	58,4%	36,0%
Zeist		63.340	32,7	1.283	28.142	32.600	16%	55,3	50,0%	37,3%

Bronnen en toelichting: 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 CBS; 7 TELOS, Dit cijfer is opgebouwd uit kapitaalscores op het gebied van bodem, water, afval en grondstoffen, energie, natuur en landschap, hinder en calamiteiten en lucht; 8 TELOS, De voorraad 'bodem' is opgebouwd uit de indicatoren 'humane spoedlocaties bodemsanering', 'spoedlocaties voorkoming van verspreiding', 'ecologische spoedlocaties', 'verhard oppervlak', 'vermesting door stikstof'

gemeente

	Natuur en landschap kapitaal (2017)	Voldoet niet aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen, 19-65 jaar (2016)	Voldoet niet aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen 65+ (2016)	Overgewicht (inclusief ernstig overgewicht) 19-65 jaar (2016)	Ernstig eenzaam 65+ (2016)	Dagrecreatief terrein hectare/inwoner	Oppervlakte natuur hectare/inwoner	Oppervlakte bos hectare/inwoner	Oppervlakte open natuurlijk terrein hectare/inwoner		
	10	11	12	13	14	15	16	17	18		
47,9%	40%	27%	42%	9%	0,01	0	0,3	0,03		Amersfoort	
62,4%	43%	28%	44%	10%	0,02	7	6,5	0,20		Baarn	
60,0%	36%	23%	37%	9%	0,01	4	3,5	0,25		De Bilt	
36,9%	30%	23%	37%	8%	0	1	1,3	0,02		Bunnik	
41,7%	40%	28%	47%	6%	0	0	0	0,04		Bunschoten	
35,5%	40%	20%	47%	7%	0,05	1	0,9	0,32		Eemnes	
52,6%	40%	25%	40%	9%	0,04	0	0,2	0,21		Houten	
44,6%	43%	31%	51%	9%	0	0	0,1	0,01		IJsselstein	
51,6%	39%	23%	41%	10%	0	7	4,3	2,55		Leusden	
31,7%	44%	29%	46%	7%	0,05	1	0,2	0,47		Lopik	
38,3%	40%	23%	48%	7%	0	0	0,4	0		Montfoort	
57,8%	37%	26%	51%	9%	0,03	0	0,1	0		Nieuwegein	
24,4%	41%	23%	46%	7%	0	0	0	0,19		Oudewater	
43,8%	45%	25%	48%	6%	0	2	1,9	0		Renswoude	
54,9%	48%	29%	45%	7%	0,22	7	6,6	0,52		Rhenen	
31,8%	42%	27%	41%	10%	0,18	0	0,1	0,31		De Ronde Venen	
49,1%	42%	29%	44%	11%	0	4	3,3	0,61		Soest	
46,1%	41%	25%	47%	8%	0,11	1	0,4	0,25		Stichtse Vecht (v.a. 2011)	
57,7%	37%	33%	33%	12%	0,04	0	0,1	0		Utrecht	
54,7%	36%	24%	44%	9%	0,08	13	11,8	0,82		Utrechtse Heuvelrug	
59,8%	38%	28%	47%	9%	0	0	0	0,06		Veenendaal	
58,7%	43%	27%	52%	8%	0,05	2	1,6	0,38		Vianen	
53,8%	41%	25%	48%	8%	0,08	2	1,8	0		Wijk bij Duurstede	
42,6%	39%	26%	43%	8%	0,01	0	0,1	0,07		Woerden	
43,4%	41%	32%	43%	6%	0,14	7	7,1	0,08		Woudenberg	
57,2%	37%	24%	43%	8%	0	3	3,4	0,09		Zeist	

en 'vermesting door fosfaat houdend afval'. 9 TELOS. De voorraad 'water' is opgebouwd uit de indicatoren 'chemische toestand', 'ecologische kwaliteit', 'emissies stikstof', 'emissies fosfor' en 'drinkwaterkwaliteit'. 10 De voorraad 'natuur & landschap' is samengesteld uit de indicatoren 'openbaar groen', 'recreatief binnenwater', 'bos en natuurlijk terrein', 'soortenrijkdom' en 'rode lijst soorten'. 11 + 12 + 13 + 14 GGDRU. 15 + 16 + 17 + 18 CBS.

4

Geestelijk welzijn

Groen heeft positieve werking op het geestelijk welzijn

Maatschappelijke opgave

Hoe kunnen we het groen in en om de stad zo optimaliseren dat het ook bijdraagt aan het geestelijk welzijn van burgers?

Het zich verbonden kunnen voelen met 'groen' wordt door steeds meer wetenschappers⁵ gezien als een belangrijk ingrediënt van het geestelijke welzijn. Omgevingspsychologen grijpen daarbij onder andere terug op concepten als 'mens-natuur-interacties', 'impact van de fysieke leefomgeving op het individu' en de 'onweerstaanbare aantrekkingskracht van de natuur op de mens'. Ook blijkt uit recent onderzoek van de Universiteit Utrecht en het NIVEL dat er minder zelfdodingsgevallen voorkomen in gemeenten met veel openbaar groen. Naast contact met de natuur, speelt ook de dimensie van contact met elkaar; de natuur nodigt ook uit om samen te wandelen, ontspannen, sporten en spelen en heeft in die zin ook een belangrijke samenrijn functie. Deze functie is eveneens bevorderend voor het geestelijk welzijn.

Wat weten we over groen in relatie tot het geestelijk welzijn?

Groen zorgt voor herstel van stress

Volgens de [Gezondheidsraad \(2017\)](#) helpt 'groen' bij herstel van stress en aandachtsmoeheid en zo bij het ontstaan van chronische stress. Chronische stress speelt een belangrijke rol in het ontstaan en beloop van ernstige, veel voorkomende lichamelijke en psychische aandoeningen en gezondheidsklachten. Volgens de GGDRU heeft 4,8% van alle Utrechters tussen de 19 en 65 jaar een hoog risico op een angststoornis of depressieve klachten. Gemeenten Nieuwegein (7,9%), Vianen (7,8%) en Utrecht (7,2%) scoren relatief ongunstig. Gemeenten Wijk bij Duurstede (0,7%), Bunnik (1,2%) en Renswoude (2,3%) scoren relatief gunstig.

Groen stimuleert gezonde spelontwikkeling bij kinderen

Een groene leefomgeving is volgens GGD-deskundigen van groot belang voor de ontwikkeling van kinderen. Enerzijds omdat kinderen vaker en langer buiten spelen als er groen en natuurlijke speelplaatsen in de buurt zijn en jongeren in de leeftijd tussen de 12-17 jaar vaker aan de beweegnorm voldoen als er meer

groen in hun woonomgeving is ([GGD Hollands Midden](#)). Anderzijds biedt groen in de directe omgeving van kinderen ook mogelijkheden om hen vertrouwd te maken met de waarden van natuur en duurzaamheid.

Groen bevordert participatie in de sociale omgeving

Bewegen in de buitenlucht is ook van belang voor het kunnen participeren in de sociale omgeving en het onderhouden van sociale contacten. Dit draagt bij aan het voorkomen van isolement en mogelijke depressies. ([GGD Hollands Midden](#)) In de provincie Utrecht is volgens de GGDRU gemiddeld 8% van de 65+-ers ernstig eenzaam. Relatief de meeste eenzame ouderen wonen in Utrecht (12%), Soest (11%), De Ronde Venen en Baarn (10%). Relatief de minste eenzame ouderen wonen in Bunschoten, Renswoude en Woudenberg (6%). Overigens stelt het RIVM in haar toekomstverkenningen (2017) dat zowel het aantal ouderen in de toekomst toeneemt, als hun levensverwachting in goed ervaren gezondheid. Dat maakt investeren in 'seniorvriendelijk' groen van groot toekomstig belang.

⁵ Zie bijvoorbeeld Bell, P. e.a. (2001), *Environmental psychology*. Berg, A. van den e.a. (2016). *Why viewing nature is more fascinating and restorative than viewing buildings*. Bezemer, M. (2018) *Into Green*.

⑥ Active ageing versus kwetsbaar ouderdom

Het RIVM spreekt in haar toekomstverkenningen over twee soorten ouderen: de ouderen in het stadium van 'active ageing', waarin zij nog mobiel en ondernemend zijn. Daarna volgt de fase van het kwetsbare ouderdom. Kwetsbare ouderen zijn meer aangewezen op hun directe woonomgeving, hun actieradius is sterk afgenomen. Zowel binnen als buiten de woning vraagt dit volgens het RIVM om een aanpassing van de leefomgeving, bijvoorbeeld door ouderen- en dementievriendelijk te bouwen.

Bron: RIVM, Toekomstverkenningen 2018

Welke groenopgaven kunnen we benoemen?

Zorgen voor voldoende 'speelgroen' voor kinderen

Groene schoolpleinen en speeltuinen leveren een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van kinderen. Deskundigen verwijzen hierbij naar de ruimte voor vrij spel en creativiteit, wat positieve effecten heeft op het zelfvertrouwen van kinderen en de ontwikkeling van vaardigheden als abstract denken. Volgens GGD Hollands Midden hebben verschillende scholen en speeltuinverenigingen al laten zien dat het creëren van natuurlijke speelplaatsen niet moeilijk hoeft te zijn: op steeds meer schoolpleinen en speeltuinen in Nederland prikkelen bomen, struiken en moestuinen inmiddels de kinderfantasie. Ook stelt GGD Hollands Midden dat een groene woonomgeving niet direct hoeft te betekenen dat er een park of stuk bos aanwezig moet zijn. De aanleg van groen hoeft volgens haar niet in strijd te zijn met de wens compact te bouwen. Pleintjes met daaromheen gebruiksgroen kunnen al voldoende zijn.

Zorgen voor voldoende 'rust- en ontmoetingsgroen' voor jong en oud

Naast het zorgen voor voldoende bewegingsgroen voor jongeren en volwassenen, is het ook van belang om bezoekers de gelegenheid te geven om uit te rusten en elkaar te ontmoeten. Hierbij kan gedacht worden aan bankjes om van het uitzicht te genieten, te lezen, uit te rusten en elkaar te ontmoeten.

5

Recreatie

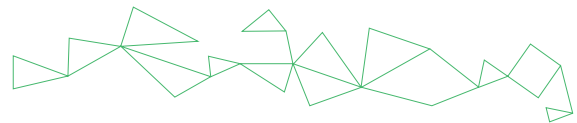
Groen maakt recreatie dichtbij mogelijk

Maatschappelijke opgave

Hoe kunnen we zo goed mogelijk inspelen op de toenemende kwantitatieve en kwalitatieve behoefte aan recreatiemogelijkheden?

Volgens de Gezondheidsraad (2017) heeft Nederland als geheel op zich ruim voldoende mogelijkheden om in de natuur te fietsen of te wandelen, maar bevinden die mogelijkheden zich lang niet allemaal op de plaatsen waar de vraag en behoefte het grootst zijn. In de periode 1990-2013 is de verhouding tussen vraag en aanbod steeds ongunstiger geworden. Voor de provincie Utrecht geldt dat het probleem rondom recreatie zowel kwantitatief van aard is (er is een tekort) als kwalitatief (het aanbod sluit onvoldoende aan op de vraag). Dit stelt, in ieder geval een deel van de Utrechtse regio, voor belangrijke recreatie-opgaven. (PU, Utrecht Buiten, 2017)

Wat weten we over groen in relatie tot recreatie?

Provincie Utrecht heeft relatief weinig open natuurlijk terrein per inwoner

Uit CBS-cijfers blijkt dat de verhouding open natuurlijk terrein (zowel 'nat' als 'droog') per inwoner in de provincie Utrecht uitkomt op 0,016. Gemiddeld in Nederland is deze verhouding 0,039 ha/inw. De provincies Drenthe (0,092), Friesland (0,059) en Flevoland (0,057) scoren het gunstigst. De provincies Noord Holland (0,011) en Zuid Holland (0,06) scoren ongunstiger dan Utrecht.

Recreëren gebeurt voor de helft binnen gemeentegrenzen

Uit landelijke cijfers blijkt dat van alle uithuizige vrijetijdsactiviteiten de helft in de eigen gemeente wordt ondernomen en bijna de helft (49%) elders in Nederland. Het overige deel vindt in het buitenland plaats. De meeste buitenrecreatie vindt plaats in de vorm van wandelen, 63% van de Nederlanders doet dit jaarlijks. Van deze groep gaat ruim een derde één of meerdere keren per week op pad. Fietsen komt met een participatiegraad van 49% op de tweede plaats. (NBTC.NIPO, 2015)

Deskundigen onderscheiden zeven verschillende typen recreanten

Recreëren is niet voor iedereen hetzelfde en waar de één blij is met een nabijgelegen bos, heeft de ander liever een attractiepark. Er is een systematiek ontwikkeld waarin zeven soorten recreanten worden beschreven, ieder met een eigen kleur (zie kader 7). Deze variëren van 'uitbundig geel' tot 'creatief en inspirerend rood'. De indeling naar typen recreanten geeft richting aan datgene waar overheden beleidsmatig op kunnen koersen. Voor de provincie Utrecht geldt dat er sprake is van een oververtegenwoordiging van recreanten met een 'rode', 'paarse' en 'aqua' leefstijl. Recreanten uit de rode belevingswereld zijn relatief jong en net aan het werk, waardoor het inkomen vaak wat lager ligt. De 'ondernemende paarse recreant' heeft in het algemeen een hoger inkomen, evenals de 'ingetogen aqua recreant'. (Provincie Utrecht, 2011)

In 2011 is door de Provincie Utrecht een toedeling naar leefstijl-profielen in kaart gebracht. Dit levert de volgende typeringen op:

- Stad Utrecht: *Ondernemend Paars*
- Regio Utrechtse Heuvelrug en Kromme Rijngebied: *Ingetogen Aqua* en *Rustig Groen*
- Stad Amersfoort e.o.: *Gezellig Lime*
- Groene Hart en Vechtstreek: *Uitbundig Geel* en *Stijlvol Luxe Blauw*

7 Kleurprofielen recreanten vergeleken

Bron: Provincie Utrecht 2011 en BSR® Model

Creatief en inspirerend rood

Creatieve, uitdagende en inspirerende ervaringen (42% is tussen 18-34 jaar, 34% heeft hogere opleiding).

Uitbundig geel

Samen actief bezig zijn, uitgaan en genieten (44% startende families, 39% middelbaar opgeleid)

Gezellig lime

Even lekker weg met elkaar (68% gezinnen met oudere kinderen en oudere 1-2 persoonshuishoudens, 60% laag opgeleid)

Rustig groen

Even rust nemen in eigen omgeving (40% is 55 jaar of ouder, 49% lager opgeleid)

Ingetogen aqua

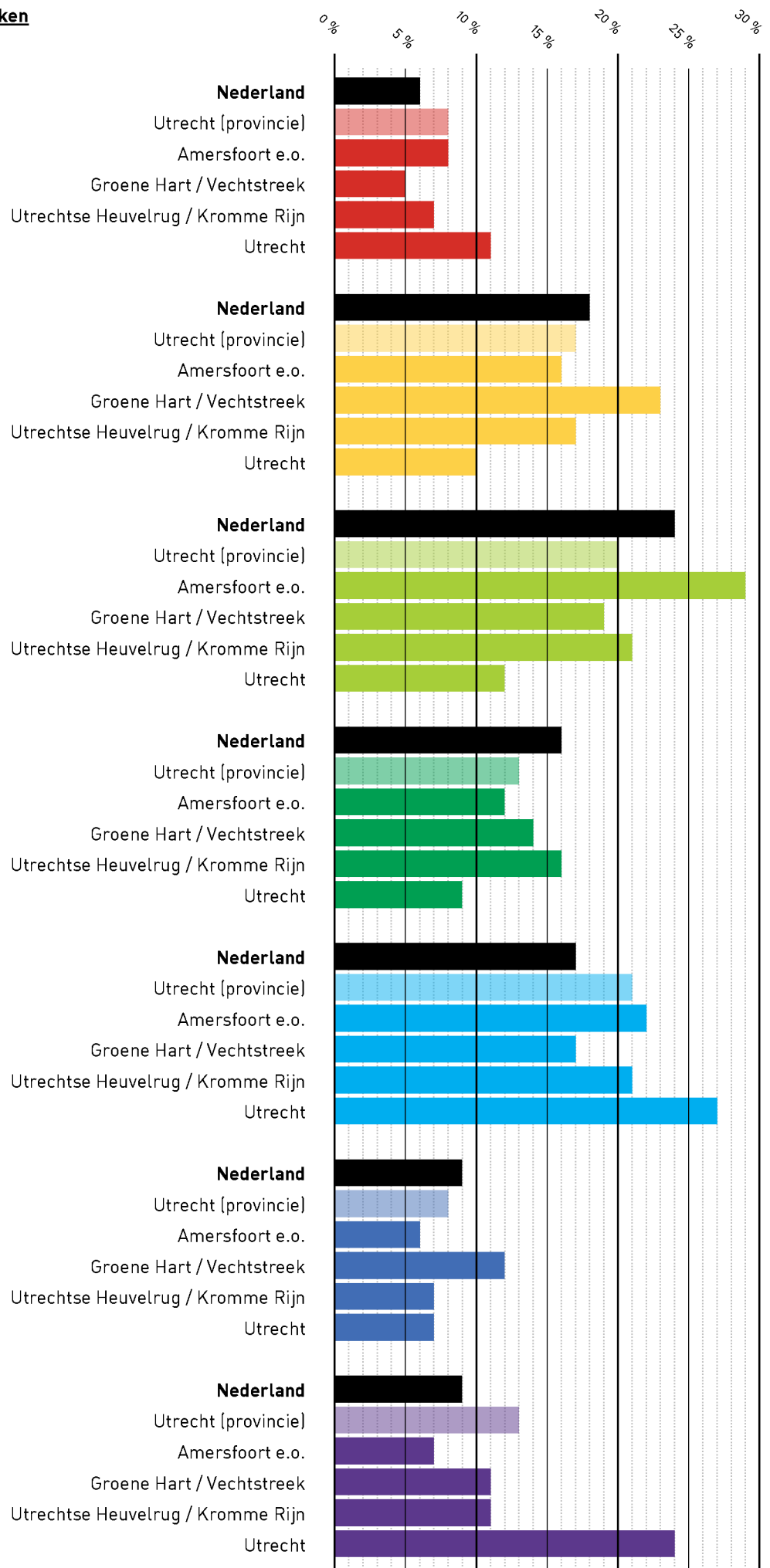
Brede interesse, ruimdenkend, engagement (55% oudere 1-2 persoonshuishoudens, 58% heeft een middelbare of hogere opleiding)

Stijlvol en luxe blauw

Luxe, stijlvol ontspannen, sport en social network (52% jonge huishoudens, 64% heeft middelbare of hogere opleiding)

Ondernemend paars

Cultuur, historie, verrassing en inspiratie (47% is tussen 35-54 jaar, 55% heeft hogere opleiding).

Toekomsttrends bevolkingsgroei en vergrijzing

Volgens de Gezondheidsraad (2017) is de verhouding tussen vraag en aanbod van recreatiemogelijkheden ongunstiger geworden doordat de stedelijke bevolking sterker toeneemt en deze minder groene recreatiemogelijkheden tot haar beschikking heeft dan de bevolking die buiten de stad woont. De tweede belangrijke oorzaak is volgens de Gezondheidsraad de vergrijzing van de bevolking. Daardoor krijgen mensen meer tijd voor recreatie in het algemeen én in de natuur. De prognoses wijzen volgens de Gezondheidsraad op een toename van vergrijzing en verstedelijking waardoor de ongunstige trend in de groene recreatie zich zal voortzetten.

Tekort recreatiegebied omgeving stad Utrecht

Met het oog op de groeiende bevolking schat de Provincie Utrecht het tekort aan wandelpaden op 149 kilometer, aan fietspaden op 47 kilometer en aan recreatiegebied op 550 hectare. Dit geldt specifiek voor het gebied rondom de stad Utrecht. (PU, Utrecht Buiten, 2017)

Grote verschillen Utrechtse gemeenten wat betreft hoeveelheid recreatiegebied per inwoner

Als we kijken naar de hoeveelheid 'dagrecreatief terrein' per inwoner dan zien we dat Rhenen (0,22 ha/inw), De Ronde Venen (0,18 ha/inw) en Woudenberg (0,14 ha/inw) relatief gunstig scoren. Bunnik, Bunschoten, IJsselstein, Leusden, Montfoort, Renswoude, Soest, Veenendaal en Zeist komen afgerond uit op 0 hectare dagrecreatief terrein per inwoner. Waar het gaat om oppervlakte bos per inwoner, scoren Utrechtse Heuvelrug (11,8 ha/inw), Woudenberg (7,1 ha/inw) en Rhenen (6,6 ha/inw) gunstig. Ongunstig scoren Bunschoten, Oudewater en Veenendaal met afgerond 0 hectare bos per inwoner. (CBS, 2012)

Welke groenopgaven kunnen we benoemen?

Samenwerking gemeenten voor passend totaal-aanbod recreatie

Recreëren is een breed begrip. Een belangrijk deel van de recreatie vindt buiten de eigen gemeentegrenzen plaats. Intergemeentelijke samenwerking stimuleert dat er goede verbindingen gerealiseerd worden voor het recreëren over en weer. Actuele voorbeelden van intergemeentelijke ontwikkeling van recreatiegebieden zijn de plannen rondom de Nieuwe Hollandse Waterlinie ('Pact van Ruigenhoek'), Hollandse IJssel, Groene Hart en Ringpark Utrecht.

Vergroten van de bereikbaarheid en opvangcapaciteit van bestaande recreatiegebieden

De bereikbaarheid en opvangcapaciteit van bestaande recreatieve voorzieningen zouden kunnen worden versterkt waardoor inwoners kunnen beschikken over een groter en diverser aanbod. Wat betreft de bereikbaarheid gaat het hierbij niet alleen om de aanleg van nieuwe toegangswegen, maar ook om verbetering van bijvoorbeeld de bewegwijzering.

Bewaken van de verkeersveiligheid van en naar recreatiegebieden

Steeds meer (soorten) fietsers maken gebruik van fietspaden. Dit legt druk op de verkeersveiligheid. Ook de toenemende aanwezigheid van scootmobiel in de openbare ruimte vraagt om zorgvuldig gebruik van de fietspaden.

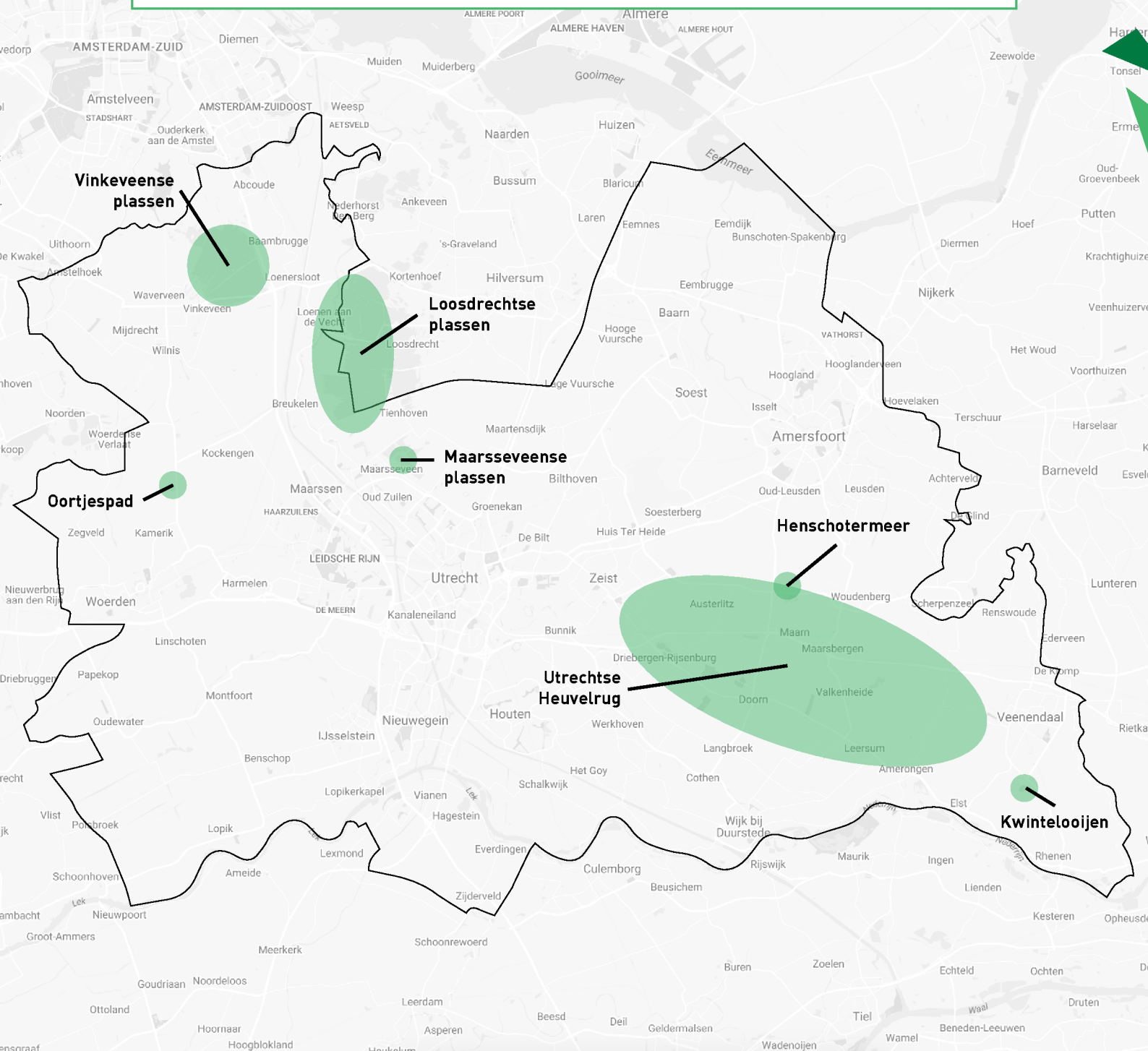
Bewaken van diversiteit in het recreatie aanbod

Op basis van de verschillende typen recreanten zoals hier gepresenteerd is de vraag of alle soorten recreatie voldoende aanwezig of bereikbaar zijn voor inwoners van de provincie Utrecht.

⑧ Drukstbezochte gebieden van de Utrechtse recreatieschappen

De drukstbezochte gebieden van de Utrechtse recreatieschappen waren in 2014-2015 de Vinkeveense en Loosdrechtse plassen die toen op jaarbasis tussen de 500.000 en 600.000 bezoekers trokken, waarbij gold dat ruim driekwart van de bezoekers van buiten de provincie Utrecht kwam. Ook de bossen op de Utrechtse Heuvelrug trokken in deze periode grote groepen bezoekers. Het Henschotermeer en de Maarsseveense plassen waren op dat moment de drukstbezochte zwemplassen met 300.000-400.000 bezoekers op jaarbasis. Recreatieterreinen met een relatief grote publieksherkomst van buiten de provincie Utrecht zijn Kwinteloijen (36%), Oortjespad (28%) en Henschotermeer (21%).

Bron: PU, 2016

6

Ecologisch evenwicht

Groen draagt bij aan een beter ecologisch evenwicht

Maatschappelijke opgave

Hoe kan het groen in stedelijke gebieden optimaal bijdragen aan ecologisch evenwicht en biodiversiteit?

Vanuit wetenschappelijk perspectief (onder andere de ecologie) is er de afgelopen decennia in toenemende mate aandacht voor het thema biodiversiteit. Er zijn zorgen dat het natuurlijke ecologische evenwicht, met name ook in stedelijke omgevingen, verder verstoord raakt door bijvoorbeeld de afname van biodiversiteit. Biodiversiteit is een graad van verscheidenheid aan levensvormen binnen een gegeven ecosysteem en wordt vaak gebruikt als indicator voor de gezondheid van dat ecosysteem.

Wat weten we over groen in relatie tot biodiversiteit in de stad?

Aandacht voor duurzame instandhouding in stedelijke leefgebieden

De Provincie Utrecht onderscheidt in haar beleidskader en natuurvisie verschillende leefgebieden (zoals rivierengebied, grote wateren, moeras, bos, zandgroeves). Ook het stedelijk leefgebied wordt onderscheiden. 'Groene' aandachtsgebieden hierin zijn onder andere gazons en bermen in de openbare ruimte. Deze kunnen benut worden voor bloemrijke stroken. Ook kan hier gefaseerd gemaaid worden zodat niet alle vegetatie in één keer verwijderd wordt. Er blijft hier en daar wat gras staan waarin insecten kunnen schuilen en eten en planten zaad kunnen zetten.

Duurzame landbouw bevordert biodiversiteit

De Natuur- en Milieufederatie Utrecht (NMU) stelt vast dat de biodiversiteit ook in het landelijk gebied afneemt als gevolg van schaalvergroting en monoculturen. Natuurgebieden lijden volgens de NMU onder vermessing en verzuring door uitstoot van stikstof en ammoniak uit mest. Verlaging van waterpeilen voor de landbouw leidt tot verdroging in natuurgebieden en bodemdaling in veenweidegebieden. Meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen hebben effect op de waterkwaliteit en het waterleven. Duurzame landbouw kan volgens de NMU de negatieve impact op onder andere de biodiversiteit tegengaan.

Welke groenopgaven kunnen we benoemen?

Aansluiten op de provinciale natuurvisie

Voor het bevorderen van de biodiversiteit kan gebruik gemaakt worden van de provinciale natuurvisie en beleidskaders. De door de provincie onderscheiden maatregelen voor duurzame instandhouding kunnen lokaal worden opgepakt en gestimuleerd.

9 Zorg voor biodiversiteit in wet verankerd

Het streven naar ecologisch evenwicht, en in het verlengde daarvan, naar biodiversiteit, is niet alleen een maatschappelijke opgave, maar ook een in de wet verankerde opdracht voor de provincie. De Wet Natuurbescherming (Wnb) vervangt vanaf 1 januari 2017 de Flora- en faunawet, Boswet en Natuurbeschermingswet uit 1998 en vormt het sluitstuk van de decentralisatie van het natuurbeleid van het Rijk naar de provincies. De provincies zijn vanaf dat moment verantwoordelijk voor het beleidsveld natuur en krijgen te maken met extra taken, bevoegdheden en verplichtingen, waarbij het nieuwe stelsel de Europese regelgeving als uitgangspunt neemt.

Wet natuurbescherming, artikel 1.12

Gedeputeerde staten van de provincies dragen, ieder in hun provincie, tezamen zorg voor het nemen van de nodige maatregelen voor:

- a. De bescherming, de instandhouding of het herstel van biotopen en leefgebieden in voldoende gevarieerdheid voor alle in Nederland natuurlijk in het wild levende vogelsoorten [...]
- b. Het behoud of het herstel van een gunstige staat van instandhouding van de van nature in Nederland in het wild voorkomende soorten dieren en planten [...]
- c. Het behoud of het herstel van een gunstige staat van instandhouding van de met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende van nature in Nederland in het wild voorkomende dier- en plantensoorten [...]

Bron: Provincie Utrecht, Behoud van Utrechtse biodiversiteit, 2016

10 Opkomst van Tiny Forests

Tiny forests zijn dichtbegroeide, inheemse 'bossen' in een stedelijk gebied, ter grootte van een tennisbaan. Het concept komt uit Japan van waaruit men in stedelijke gebieden 'kleine wildernissen' ging creëren in samenwerking met lokale groeperingen. In Nederland zijn er inmiddels diverse Tiny Forests gecreëerd. IVN-natuureducatie voert hier samen met de Wageningse Universiteit onderzoek naar uit. Er wordt gekeken hoe Nederlandse inheemse soorten reageren op deze dichte manier van aanplanten.

Bron: IVN, 2018

Aanleggen van 'biodiversiteits-stimulerend' groen

Een voorbeeld hiervan vormen de zogenaamde Tiny Forests (zie kader 10), kleine 'bossen' in een stedelijk gebied ter grootte van een tennisbaan. De Tiny Forests stimuleren de biodiversiteit en zorgen daarnaast volgens IVN voor een verbetering van de luchtkwaliteit, minder hittestress in de stad, betere waterhuishouding, 30 keer betere stof- en geluidsreductie, tot 30 keer betere CO₂-absorptie en afhankelijk van de beplanting ook een oogst van allerlei soorten noten en fruit. In de gemeente Utrecht zijn momenteel twee tiny-forest initiatieven, namelijk die in de Cremerstraat en in Terwijde.

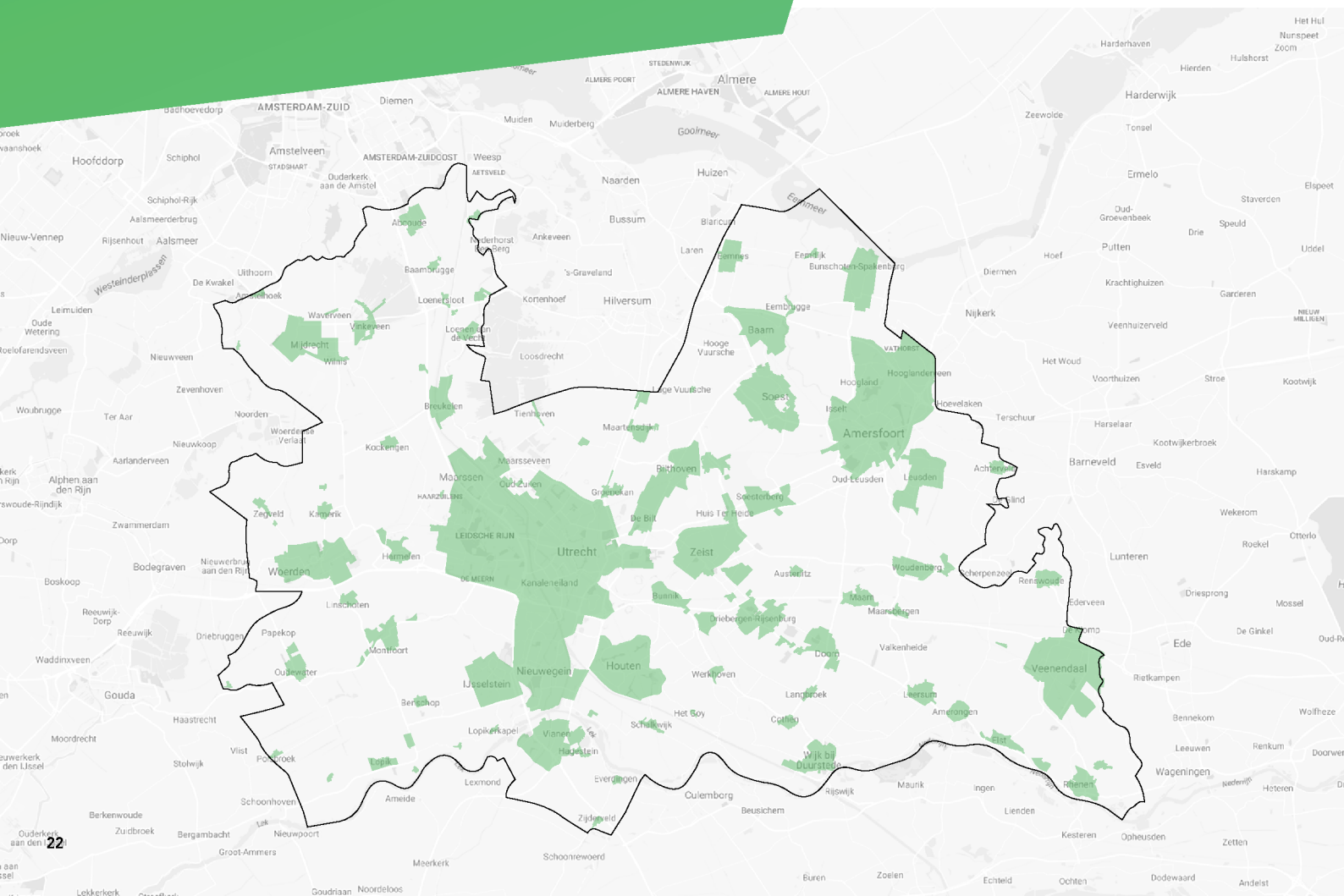
11 Provinciale maatregelen

Maatregelen voor de duurzame instandhouding van de Utrechtse 'aandachtssoorten' die de provincie in het algemeen voorstaat met betrekking tot het stedelijk leefgebied zijn:

- *Behoud en herstel van broedmogelijkheden* voor soorten die nestelen op en nabij gebouwen (zoals gierzwaluwen en mussen).
- *Behoud en herstel van verblijfplaatsen van vleermuizen op, aan en in gebouwen.*
- *Creëren van stapelmuren.* In en op stapelmuren kunnen planten worden aangebracht en bloemen gezaaid, die net als in een gewone tuin het hele jaar door kunnen bloeien. Een stapelmuur wordt ook gezien als een tuin aan een muur. Stapelmuren kunnen verschillende dieren (insecten, egels, salamanders) huisvesten en zijn gunstig voor mossen en muurplanten.
- *Gefaseerd maaien.*
- *Omvormen van delen van strakke gazons en bermen* tot bloemrijke stroken.
- *Behoud en herstel van geschikte muren voor muurplanten, mossen en korstmossen* bij restauratiewerkzaamheden. Ook nieuwe muren kunnen (deels) geschikt gemaakt worden als groeiplaats voor deze planten.
- *Instandhouden van oude biotopen* (dijken, bunkers, kribben, kerken, kastelen, oude muren, begraafplaatsen) en zorgen voor instandhouding mossen en korstmossen op de biotoop (vrijhouden van overwoekering, aangepaste werkwijze bij restauratie en schoonmaken).
- *In stand houden van open zandige en lemige plekken.*
- *Aanleg bijenhotels* stimuleren.
- *Stimuleren van natuurlijke elementen* in particuliere tuinen.

kaart 3: **Ambitie van de Provincie Utrecht: Vergroten van de stedelijke natuurbeleving**

Bron: Provincie Utrecht 2018. Bij het realiseren van deze ambitie wil de provincie overwegend een ondersteunende rol spelen voor de gemeenten: meedenken en kennis ter beschikking stellen.

Bronnen en afkortingen

Websites voor meer informatie

Webite

www.atlasleefomgeving.nl
www.atlasnatuurlijkkapitaal.nl
www.destichtserijlanden.nl
www.gezondeleefomgeving.nl
www.gezondheidsraad.nl
www.ggdAtlas.nl
www.ggdhm.nl
www.groenaande buurt.nl
www.groeneschoolpleinen.nl
www.groenmonitor.nl
www.ivn.nl/groen-doet-goed
www.klimaat-effectatlas.nl
www.klimaat-scenarios.nl
www.landschaperfgoedutrecht.nl
www.ndff.nl
www.nmu.nl
www.omgevingspsychologie.org
www.ruimtelijkeadaptatie.nl
www.rivm.nl
www.staatsbosbeheer.nl
www.staatvanutrecht.nl
www.strava.com
www.teebstad.nl
www.telos.nl
www.themasite.pbl.nl
www.volksgezondheidszorg.info
www.vtv2018.nl

Overige bronnen

Atelier Groenblauw e.a. (2017)
Bezemer, M. / Into Green
Deelprogramma Nieuwbouw en Herstructurering van het Deltaprogramma (2013)
Gezondheidsraad (2017)
NBTC.NIPO research (2015)
NBTC.NIPO research (2015)
NMU
PBL (2013)
Provincie Utrecht (2011)
Provincie Utrecht (2011)
Provincie Utrecht (2016)
Provincie Utrecht (2016)
Provincie Utrecht (2016)
Provincie Utrecht (2017)
Recreatie Midden Nederland, e.a. (2011)
RIVM (2012)
RIVM (2017)
Telos (2017)
Universiteit Utrecht, NIVEL (2018)
Vereniging Deltametropool (2017)

Betrokken organisaties

RIVM, MIW, IPO, VNG
RIVM, Deltares, Atterra, LEI, BIJ12
De Stichtse Rijnlanden
RIVM
Gezondheidsraad
GGD
GGD Hollands Midden
IVN, NMU, PU, LEU
Stichting Oase
WUR, Atterra
IVN natuureducatie
Kennisportaal ruimtelijke adaptatie
KNMI
PU, Nationale postcode loterij
Nationale databank flora en fauna
Natuur en Milieufederatie Utrecht
Netwerk voor omgevingspsychologie
Kennisportaal ruimtelijke adaptatie
RIVM; Zie o.a. Handreiking Gezonde Gemeente, Go! Utrecht.
Staatsbosbeheer
PU, GU, NMU
Strava
RIVM, VWS
Telos
PBL, Balans van de leefomgeving
RIVM
RIVM

Afkortingen

CBS Centraal Bureau voor de Statistiek
GGD RU GGD Regio Utrecht
GU Gemeente Utrecht
IPO Interprovinciaal Overleg
IVN Instituut Voor Natuureducatie en duurzaamheid
LEU Landschap Erfgoed Utrecht
NMU Natuur en Milieufederatie Utrecht
PBL Planbureau voor de Leefomgeving
PU Provincie Utrecht
RIVM Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
SCP Sociaal Cultureel Planbureau
VNG Vereniging Nederlandse Gemeenten
VTV Volksgezondheid Toekomst Verkenning (van RIVM)

Natuurlijk! De watervriendelijke tuin.

Als ik niet naar het bos kan, komt het bos naar mij. (Website geraadpleegd feb. 2018)

Manifest klimaatbestendige stad.

Gezond groen in en om de stad.

Continu Vrijtijdsonderzoek (CVTO) 2015. Tussentijdse rapportage jaarmeting.

Inzicht in participatie en frequentie van het uithuizige vrijetijdsgedrag van Nederlanders.

Continu Vrijtijdsonderzoek 2015, basisrapport Provincie Utrecht.

Een klimaatbestendige provincie Utrecht. Aan de slag met ruimtelijke adaptatie. (In wording)

Vergrijzing en ruimte.

De toekomst van recreatie om de stad. Onderzoek naar kwantitatieve en kwalitatieve recreatiemogelijkheden in de Provincie Utrecht.

Regionale leefstijlatlas dagrecreatie.

Bezoek terreinen Utrechtse recreatieschappen 2014-2015.

Beleidskader wet natuurbescherming provincie Utrecht.

Behoud van Utrechtse Biodiversiteit. Supplement bij Natuurvisie.

Toekomst van de fysieke leefomgeving in de provincie Utrecht. Trendverkenning tot 2050.

Utrechters er op uit. Behoeftte bewoners aan buitenrecreatie rondom de stad.

Bodem als draagvlak voor een klimaatbestendige en gezonde stad.

Gezonde omgeving Utrecht, Go! Utrecht.

Nationale Monitor Duurzame Gemeenten 2017.

Minder suïcides in groenere gemeenten.

Het landschap als vestigingsvoorwaarde.

Staat van Utrecht

Mei 2018

Dit is een uitgave van de Staat van Utrecht

www.staatvanutrecht.nl

Gemeente Utrecht

PROVINCIE :: UTRECHT

Utrecht 2040
op weg naar een duurzame provincie

Deze folder is gedrukt op extra wit ongestreken FSC® gecertificeerd papier geproduceerd met 100% gerecycleerde postconsumer vezels.